

УДК 338.48 (477)

Передерко В.П.

кандидат історичних наук, доцент

Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО СТАТИСТИЧНОГО ОБЛІКУ В'ЇЗНИХ ТУРИСТСЬКИХ ПОТОКІВ (НА ПРИКЛАДІ ІВАНО-ФРАНКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

AN INNOVATIVE APPROACH TO THE STATISTICAL ACCOUNTING OF INBOUND TOURISM FLOWS (THE CASE OF IVANO-FRANKIVSK REGION)

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано особливості системи обліку в'їзних потоків туристів в Україну в цілому та Івано-Франківську область зокрема; наголошено на проблемі кореляції даних, що з неї випливають; розглянуто процеси територіальної (просторової) мобільності населення на основі інформації оператора мобільного зв'язку у контексті дослідження інкамінгу на Прикарпаття. Зазначено, що використання даних переміщення абонентів мережі мобільного зв'язку як статистичної інформації у сфері туризму має велике значення для економіки області, оскільки туризм є вагомим складником регіонального розвитку. У цьому зв'язку привертано увагу до проблеми обліку циркулярних мігрантів, кореляція даних по яких впливає на величину інкамінгу; визначено основні цільові ринки в'їзного туризму Івано-Франківщини, сезонність перебування іноземних туристів на Прикарпатті.

Ключові слова: територіальна (просторова) мобільність, в'їзні туристичні потоки, циркулярні мігранти, Івано-Франківська область.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы особенности системы учета въездных потоков туристов в Украину в целом и Ивано-Франковскую область в частности; отмечена проблема корреляции данных, которые из нее вытекают; рассмотрены процессы территориальной (пространственной) мобильности населения на основе информации оператора мобильной связи в контексте исследования инкаминга в Прикарпатье. Отмечено, что использование данных перемещения абонентов сети мобильной связи как статистической информации в сфере туризма имеет большое значение для экономики области, поскольку туризм является важной составляющей регионального развития. В этой связи привлечено внимание к проблеме учета циркулярных мигрантов, корреляция данных по которым влияет на величину инкаминга; определены основные целевые рынки въездного туризма Ивано-Франковщины, сезонность пребывания иностранных туристов на Прикарпатье.

Ключевые слова: территориальная (пространственная) мобильность, въездные туристические потоки, циркулярные мигранты, Ивано-Франковская область.

ANNOTATION

In the article the peculiarities of the accounting system of the inbound tourism flows to Ukraine in general and to Ivano-Frankivsk region in particular are analyzed. The problem of data correlation arising from it is emphasized. The processes of territorial (spatial) population mobility are considered on the basis of the mobile operator information within the context of the study of incoming to the Precarpathian region. It is noted that the use of mobile communication subscribers' data as statistical information in the tourism sector is of great importance for the region's economy, since tourism is a significant component of the regional development. In this regard, attention is drawn to the problem of circular migrants accounting, the data correlation of which influences the value of incoming, the main target markets of inbound tourism of Ivano-Frankivsk region, seasonality in the foreign tourists' stay in the Precarpathian region are determined.

Keywords: territorial (spatial) mobility, incoming tourism flows, circular migrants, Ivano-Frankivsk region.

Постановка проблеми. Розвиток міжнародного туризму в Україні, перетворення його на джерело стабільних надходжень до бюджету, підвищення іміджу країни у світі вимагають осучаснення нормативно-правової бази туризму, активної державної політики, створення конкурентоспроможного туристичного продукту. Важливу роль для економічної оцінки внеску туризму відіграє облік в'їзних туристичних потоків.

Туризм є економічною категорією, тому статистичні дослідження проводять для з'ясування його впливу на економіку країни, її платіжний баланс, визначення стратегічних напрямів розвитку туристичної та супутньої інфраструктури, організації маркетингових заходів для просування туристичного продукту до потенційних споживачів. У 2010 р. у Всесвітній туристичній організації презентували документ, який розглядає доцільність використання неофіційних джерел даних для збору й обробки статистичної інформації, зокрема до них належать ринкові дослідження різних секторів економіки, дані кредитних карток, операторів зв'язку, аеропортів, маркетингові дослідження, статистика сайтів, соціальних мереж тощо.

Інноваційна методика обрахунку туристичних потоків – важливий складник планування регіонального розвитку. Верифіковані дані в'їзних та внутрішніх потоків сприяють вдосконаленню чи вчасному корегуванню туристсько-рекреаційної інфраструктури (з дотриманням норм екологічного законодавства) і транспортної логістики регіону; створенню нових та розвитку наявних центрів притягання туристів; проведенню маркетингової політики, зорієнтованої на цільові ринки споживачів туристичних послуг на Івано-Франківщині.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Місце і роль України у різних аспектах міжнародного туризму є предметом досліджень таких науковців, як І. Ангелко, Т. Грачевська, Н. Карачина, А. Парфіненко, В. Пестушко та ін. Теоретичні основи вивчення просторової мобільності закладені такими зарубіжними вченими, як: Ф. Дювель (методологія мобільності), Е. Тоффлер (мобільність як ознака періодизації розвитку), Д. Массей (міграційні детермінанти),

Дж. Уррі (канали мобільності), П. Сорокін (соціальна мобільність), Т. Фаїст (транснаціоналізація і міграція).

Питання просторової мобільності населення за різними напрямками досліджують О. Грیشнова, М. Долішній, Е. Лібанова, О. Малиновська, О. Шаблій та ін. Вивченням специфіки просторової мобільності через призми міграцій і туризму займається М. Біль.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на велику кількість наукових публікацій із питань удосконалення в Україні методики і методології статичного обліку у сфері туризму, досліджень різних аспектів просторової мобільності населення, міграції як одного з напрямів реалізації високого рівня мобільності, використання для збору й обробки статистичної інформації сфери туризму даних переміщення абонентів мереж мобільного зв'язку, є сьогодні малодослідженою темою. На нашу думку, рівень розгляду та вирішення у дослідженнях теоретичних і емпіричних завдань, пов'язаних із методологією комплексного аналізу інформації таких переміщень, є недостатнім. Насамперед це пов'язано з тим, що використання у сфері туризму неофіційних джерел статистичного обліку, зокрема даних мобільних операторів, розпочалося в Україні у 2016 р. Отже, поняття територіальної (просторової) мобільності у сфері туризму заслуговує на більшу увагу та може входити до пріоритетних об'єктів наукових досліджень українських учених у галузях економіки і статистики.

Мета статті полягає у тому, щоб дати приблизну оцінку в'їзних туристських потоків в Івано-Франківську область через застосування інноваційного підходу до статистичного обліку на основі аналізу даних переміщення абонентів мобільного зв'язку. Відповідно до поставленої мети основними завданнями дослідження є:

- охарактеризувати особливості системи обліку іноземного туризму в Україні для актуалізації необхідності змін до методології вітчизняної статистики;

- проаналізувати мобільність населення у контексті вивчення в'їзних туристських потоків в Івано-Франківську область на основі інформації про переміщення абонентів мобільного зв'язку;

- визначити кореляційні фактори, що впливають на кількісні величини даних телекомунікаційної мобільності, обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки цієї мобільності, зокрема привернути увагу до проблеми обліку циркулярних мігрантів, які присутні в показниках інкамінгу на Прикарпатті;

- з'ясувати на основі даних переміщень абонентів мобільного зв'язку цільові ринки в'їзного туризму Івано-Франківської області, показники сезонності перебування іноземних туристів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

В'їзний туризм в Україні: проблеми обліку. Безпосередні державні статистичні спостере-

ження в'їзного туризму обмежуються двома звітами Державної служби статистики в Україні: діяльність колективних засобів розміщування – державне статистичне спостереження за формою № 1-КЗР (річна) «Звіт про діяльність колективного засобу розміщування»; туристична діяльність – державне статистичне спостереження за формою № 1-туризм (річна) «Звіт про туристичну діяльність».

Облік в'їзних потоків громадян і осіб без громадянства здійснює Адміністрація Державної прикордонної служби України, причому обліковується кількість в'їздів (прибуттів), а не осіб, адже одна людина протягом року може подорожувати багато разів. Утім, методологія підрахунку викликає сумніви, як і розподіл прибуттів за цілями відвідування України, оскільки суперечить порівняльним даним туроператорів – суб'єктів організованого туризму.

Туризм – це сфера економічна, тому для характеристики кон'юнктури туристичного ринку справедливо застосовувати кількісні (натуральні) і вартісні показники. Використання неварієтних показників стану туристичного ринку України є досить проблематичним через некоректність статистичного обліку туристичних потоків, недосконалість інструментарію вітчизняного статистичного обліку, тому в науковому та експертному середовищі традиційно послуговуються інформацією Всесвітньої туристичної організації (UNWTO), Всесвітньої ради з подорожей і туризму (WTTC).

На відсутність кореляції між туристичними потоками і доходами від туризму у статистиці в'їзного туризму, а отже, достовірність звітних матеріалів щодо туристичних прибуттів іноземних туристів до України звертали увагу багато дослідників. Зокрема В. Пестушко, зауважує, що «офіційні дані щодо обсягів іноземних туристичних прибуттів в Україну вочевидь не корелюються з доходами від міжнародного туризму» [1, с. 45]. До міжнародних туристів в Україні зараховують категорії відвідувачів, які не належать до таких. Останні становлять ліву частку в'їзного потоку іноземних громадян, а їхні витрати в межах країни не підлягають обліку. Як наслідок, спостерігається очевидне неузгодження між обсягами іноземного туризму і доходами, які він має забезпечувати [1, с. 46].

Проаналізувавши зміни кон'юнктури туристичного ринку України на основі даних UNWTO і WTTC, він наводить дані, що основну роль у формуванні валового туристичного продукту (ВТП) України відіграють доходи від іноземного та внутрішнього туризму. При цьому якщо в минулому і на початку поточного століття найбільший внесок у ВТП забезпечував внутрішній туризм, то впродовж 2004–2010 рр. домінуючим був іноземний туризм [2]. Із 2014 р. внутрішній туризм поступово відвоює позиції [3] (рис. 1).

У 2015 р. на основі графіку темпів приросту доходів від туризму В. Пестушко виявив циклічний характер змін та спрогнозував зрос-

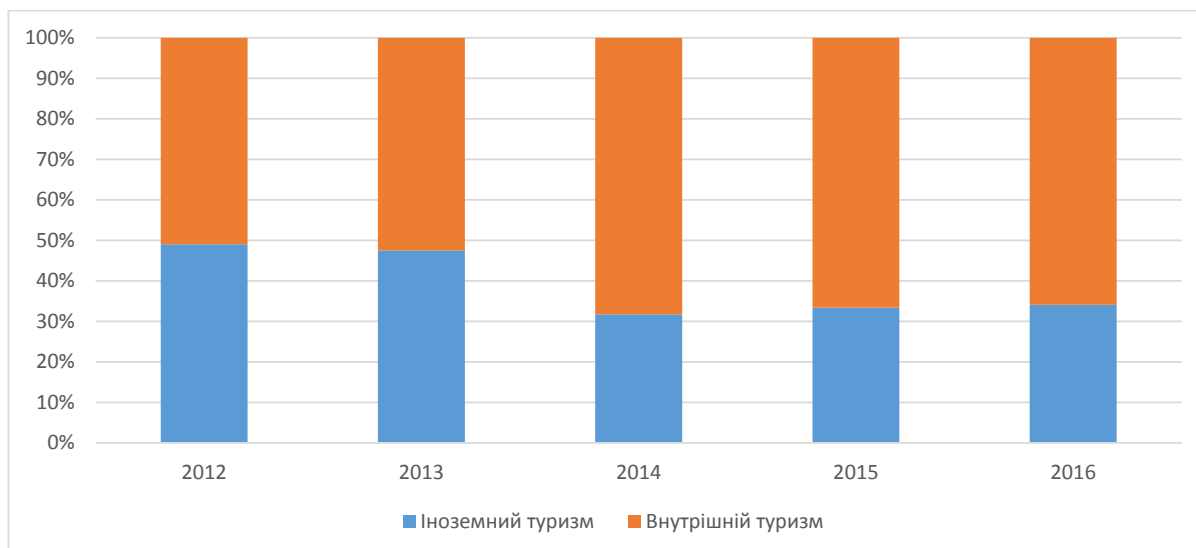

Рис. 1.

Джерело: авторська розробка на основі [3]

Рис. 2. Темпи приросту доходів від туризму в Україні (%)

Джерело: розроблено на основі [4]

тання в структурі доходів України частки саме внутрішнього туризму, що і триває до сьогодні [4] (рис. 2).

Внутрішній туризм у всіх країнах істотно переважає над в'їзним. Це відмінний інструмент для підтримки сектору в періоди спаду в'їзного туризму. Але при цьому внутрішній туризм не приносить економіці країни того ефекту, який приносить в'їзний, його рентабельність значно нижча [5].

Ще в 2007 р., коли вартість курсу національної валюти до долара США становила 5 грн., євро – 7 грн., було зауважено, що туристичні продукти України є значно дешевшими, ніж аналоги в Європі. За ринкової частки туристичних прибуттів у 3,8% Україна отримала лише 0,3% від загальноєвропейського доходу у цій сфері. Цей показник засвідчив низьку дохідність цієї сфери (з розрахунку на одне туристичне прибуття) та низьку вартість туристичних продуктів [6] (рис. 3).

Можливості участі України в міжнародному туризмі варто розглядати у двох аспектах: зовнішня та внутрішня можливість. Зовнішню можливість в'їзного туризму забезпечують країни-донори. За даними UNWTO, потенціал країн-донорів та географія їх розміщення свідчать про те, що, по-перше, значна кількість лідерів міжнародних туристичних витрат є досить близькими сусідами України, що дає змогу створювати відносно дешеві туристичні продукти; по-друге, має місце значне зростання обсягів витрат на подорожі (в загальному у світі – на 21,7%) [6]. В останні роки лідерами туристичних витрат стали китайські туристи, за прихильності яких сьогодні конкурують провідні європейські дестинації.

Зважаючи на те, що імплементація сателітних рахунків туризму до системи національної статистики України поки що не реалізована [8], для аналізу інкамінгу будемо оперувати наявними даними. Розвиток міжнародного туризму

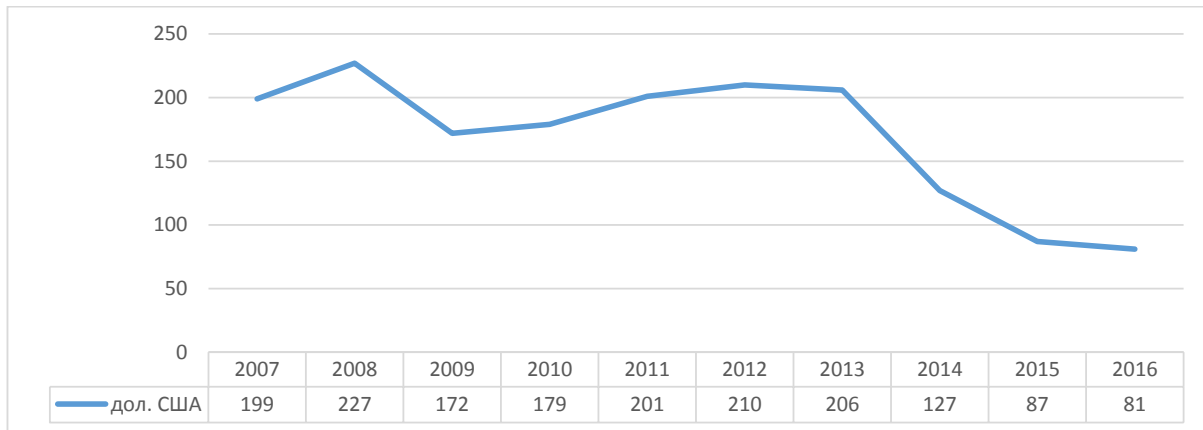

Рис. 3. Динаміка доходу від туристичних прибуттів (дол. США)

Джерело: розроблено на основі [7]

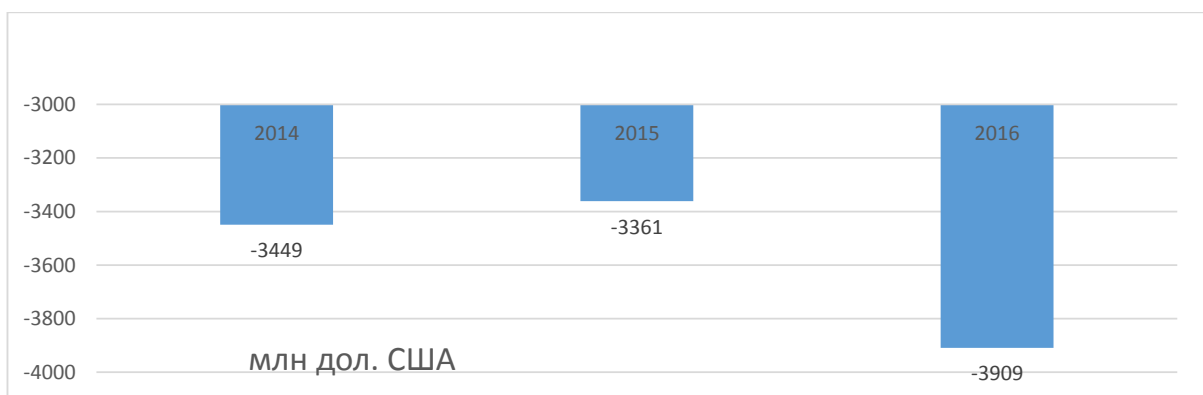

Рис. 4. Послуги, пов'язані з подорожами (дані НБУ*)

Джерело: розроблено на основі [9]

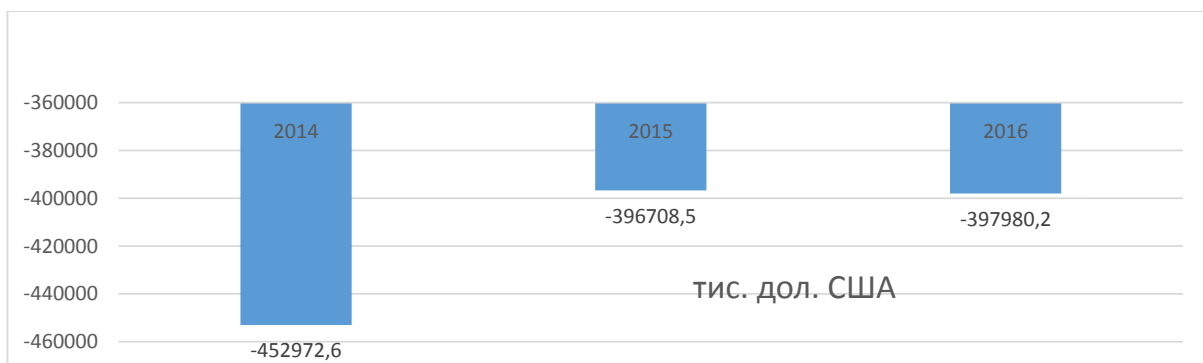

Рис. 5. Послуги, пов'язані з подорожами (дані ДССУ**)

* НБУ – Національний банк України.

**ДССУ – Державна служба статистики України.

Джерело: розроблено на основі [10]

в країнах, які переважно приймають туристів, зумовлений прагненням збільшити приплив іноземної валюти і створити нові робочі місця. Багато держав за допомогою міжнародного туризму намагаються поліпшити показники платіжного балансу. В Україні продовжує зберігатися негативне сальдо, за якого туристичний імпорт значно випереджає експорт і українці

продовжують інвестувати в економіку популярних туристичних дестинацій світу (рис. 4, 5).

Аналітики НБУ зауважують, що вплив безвізового режиму на імпорт послуг очікувано був помірним (за попередніми даними, у 2017 р. було видано близько 4 млн. біометричних паспортів, лише близько 400 тис. осіб скористалися безвізовим режимом). Збільшення імпорту

послуг за статтею «подорожі» (12,1% р/р за 11 місяців) стримувалося помірними темпами зростання доходів населення [9].

З моменту окупації Росією Криму та військових дій на Донбасі кількість іноземців, які відвідують нашу країну, знизилася майже вдвічі (-48,5%). 2017 р. уперше демонструє висхідну динаміку. За даними Адміністрації Державної прикордонної служби України, у минулому році до країни в'їхало 14,2 млн осіб, головною мотивацією яких є приватні подорожі, на них припадає майже 97% усіх прибуттів. Традиційно найбільшими постачальниками іноземців до України є Молдова (4,44 млн. осіб), Білорусь (2,73 млн.), РФ (1,46 млн.) [10]. Що стосується непострадянських країн, то найбільше візитерів їдуть із Туреччини, Ізраїлю, Німеччини [10].

Помітна тенденція зростання в'їзного потоку й на цифрах звітності організованого туризму; він, власне, і відстежує статистику іноземців, які придбали вітчизняний туристичний продукт. 2016 р. характеризується збільшенням в'їзного потоку туристів на майже 20 тис. осіб порівняно з попереднім роком (рис. 6). Дані за 2017 р. стануть відомі у кінці травня поточного року.

В'їзний туризм в Івано-Франківській області. На Прикарпатті офіційна статистика підтверджує загальноукраїнську тенденцію до поступового подолання іноземцями фобії України як «гарячої точки». У цьому контексті заслуговує на увагу інформація Державного департаменту США про рекомендації американцям-мандрівникам. Нові рекомендації для туристів ділять країни світу на чотири групи за рівнем ризиків. До першої групи потрапили держави, де досить дотримуватися стандартних запобіжних заходів. Тут опинилася більша частина країн світу, зокрема Австрія, Канада, Швейцарія, скандинавські країни, майже всі колишні республіки СРСР (окрім РФ, України і Азербайджану). До другої категорії країн, де, за оцінкою Вашингтону, необхідна підвищена обережність через загрозу терактів, потрапили, зокрема, Німеччина, Великобританія та Франція. Сюди ж віднесена й Україна у зв'язку зі «злочинністю та заворушеннями» [11].

Інформація офіційної статистики засвідчує, на нашу думку, насамперед тенденцію, а не реальні кількісні показники інкамінгу (рис. 7, 8).

За даними звітності № 1-туризм, у 2016 р. найбільше Івано-Франківську область відвід-

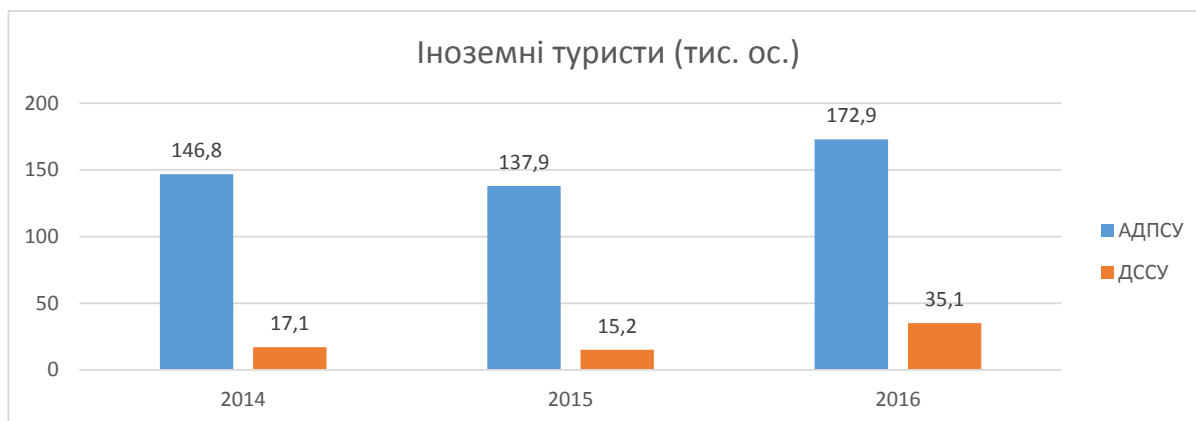

Рис. 6.

* АДПСУ – Адміністрація Державної прикордонної служби України; ДССУ – Державна служба статистики України.

Джерело: розроблено на основі [10]

Рис. 7.

Джерело: розроблено на основі [12]

Рис. 8.

Джерело: розроблено на основі [13]

ували туристи з Молдови – 563 особи (22,8%), Білорусі – 308 осіб (12,5%), Румунії – 268 осіб (12,5%), Російської Федерації – 197 осіб (8%) та Литви – 185 осіб (7,5%). Послугами туристичних операторів області також, зокрема, скористалися 141 американець (5,7%), 79 поляків (3,2%), 47 німців (1,9%), 14 італійців (0,6%), 12 французів (0,5%) [12].

З числа іноземних туристів, які ночували у закладах розміщення, відповідно до звіту 1-КЗР, найбільша частка в 2016 р. припала на громадян Польщі – 2 497 осіб (16,8%), Молдови – 1 423 особи (9,6%), Румунії – 1 353 особи (9,1%), Німеччини – 1 077 осіб (7,2%), США – 931 особа (6,3%), Білорусі – 869 осіб (5,8%), РФ – 722 особи (4,9%) [13].

Наведені дані, на нашу думку, не можуть відображати достовірну картину туристичної відвідуваності Івано-Франківської області іноземцями у зв'язку з недосконалістю методології обчислень.

У 2017 р. управління міжнародного співробітництва, євроінтеграції, туризму та інвестицій Івано-Франківської облдержадміністрації спільно з компанією «Київстар» реалізувало проект моніторингу міграцій громадян в Івано-Франківську область. Цей проект став першим вагомим результатом застосування в регіоні інноваційного підходу для визначення кількісних показників відвідуваності Прикарпаття.

Отримана інформація, насправді, також не є панацеєю, тому що має певні недоліки, зокрема, наприклад, у частині структурування сукупності даних у розрізі мети переміщень.

Виокремлюють кілька груп факторів мобільності: економічні, соціальні, демографічні, інституційні і територіальні. За широкого підходу до тлумачення категорії «мобільність» як «міграції» під міграцією можемо розуміти все різноманіття просторового руху населення незалежно від його характеру, цілей, причин та наслідків. Тобто до міграції відносять як поїздки у відрядження, відпустку й інші

регулярні або епізодичні короткотривалі переміщення, так і переїзди, в результаті яких відбувається зміна регіону чи країни проживання. Таким чином, можемо констатувати, що міграції і туризм є формами територіальної (просторової) мобільності.

На нашу думку, в'їзна мобільність на Прикарпаття не може зумовлюватися факторами трудової міграції. Аналіз міграційного руху трудових ресурсів регіонів України в 2016 р. свідчить про те, що найпривабливішими для внутрішніх трудових мігрантів є місто Київ, Львівська, Київська, Одеська, Харківська області [10]. Івано-Франківщина не є індустріальним регіоном. Її внесок у загальне виробництво валового внутрішнього продукту України становить 1,9–2,2% [10]. Порівняно із сусідніми областями обсяг валового регіонального продукту (ВРП) Прикарпаття перевищує Закарпатську, Тернопільську, Чернівецьку області, але нижчий, ніж у Львівській. Рейтинг соціально-економічного розвитку регіонів за 2016 р. очолили місто Київ, Харківська і Київська області. Івано-Франківщина зайняла 12-е місце, причому за рівнем ВРП (у фактичних цінах) у розрахунку на одну особу населення область показала 15-й результат [14].

Таким чином, в'їзну мобільність на Прикарпатті, насамперед, варто пов'язувати з факторами туристичної привабливості регіону. Під туристичною привабливістю слід розуміти сукупність географічних, суспільно-політичних, економічних, екологічних, етнокультурних факторів певної території, що сприяють задоволенню потреб споживачів та дають змогу досягти максимального соціально-економічного ефекту для населення області і країни.

Аналіз переміщення абонентів оператора мобільного зв'язку «Київстар» засвідчив таку ситуацію. У 2016 р. Івано-Франківщину відвідало понад 4,3 млн. осіб – абонентів із 23 областей України і 97,6 тис. осіб – абонентів закордонних мереж [15]. Звернемо увагу, що у цьому потоці, безумовно, присутні транзитні туристи

(особи, які здійснюють проїзд та/або зупинку на шляху прямування до місця кінцевого призначення) та особи, які прибувають в область не з туристичною метою.

Серед лідерів іноземного потоку – Російська Федерація (15,26%), Польща (14,38%), Італія (9,52%), Молдова (7,36%), Естонія (6,68%) і Білорусь (6,68%) [15]. В абсолютних цифрах картина виглядає так (рис. 9).

Наступними у рейтингу інкаміну йдуть іноземні громадяни з Німеччини, США, Франції, Португалії та Великобританії (рис. 10).

У цій сукупності, безумовно, присутні заробітчани, тому варто брати до уваги поправку на показник циркулярних, насамперед трудових, мігрантів, що властиво всім областям Західної України. Для оцінки цього показника необхідно виконати просторовий і структурний аналіз міграційних потоків з України у цілому та Івано-Франківщини зокрема.

Трудова міграція і циркулярні мігранти. У доповіді 2006 р. Генерального секретаря ООН під час першого в історії обговорення питання міграції на Генеральній асамблеї ООН проголошувалася «ера мобільності», однією з ознак якої є поширення циркулярних міграцій. Циркулярні міграції некваліфікованих працівників у формі тимчасових заробітчанських поїздок розвиваються на тлі прогресуючої транснаціоналізації світу, тобто формування не поділеного державними кордонами економічного, інформаційного, культурного, соціального просторів. Типовим для сьогодення є зростання чисельності людей, для яких переїзди – спосіб життя, а постійний зв'язок із двома, а то й більше країнами, множинна ідентичність, що часто проявляється у формі подвійного громадянства, – його характерні риси [16, с. 95–96].

Циркулярна міграція не є автоматично позитивним явищем для її безпосередніх учасників.

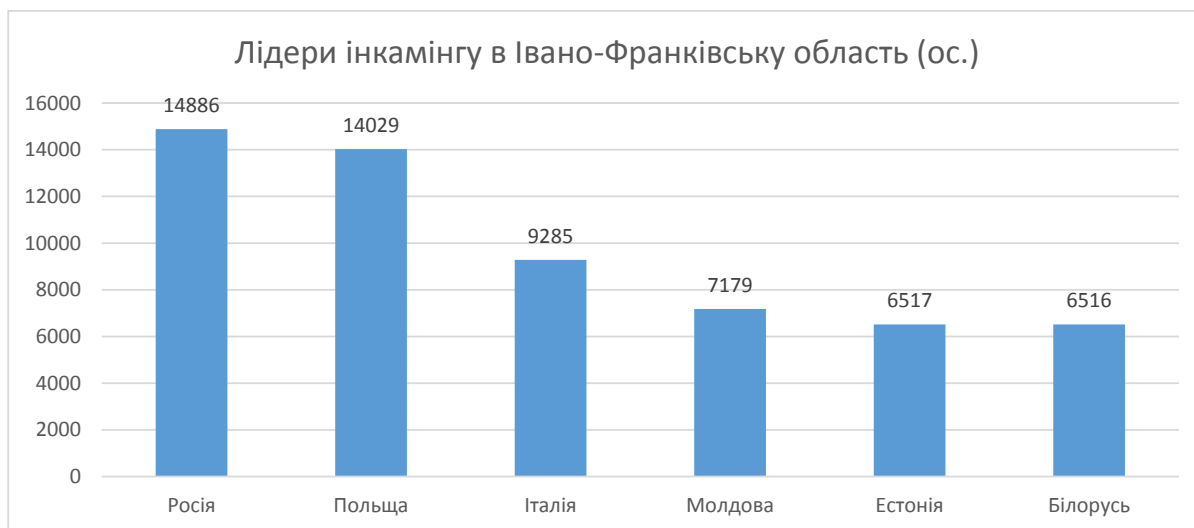

Рис. 9.

Джерело: розроблено на основі [15]

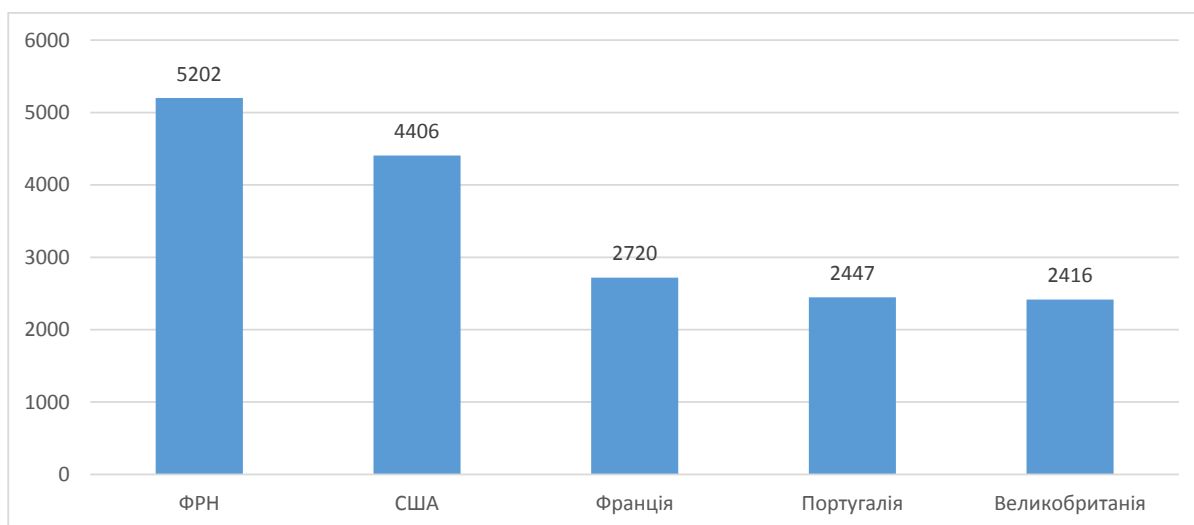

Рис. 10.

Джерело: розроблено на основі [15]

На думку К. Ньюденд, якщо постійні поїздки на заробітки за кордон є наслідком відсутності перспектив на батьківщині, а соціальне просування в країні перебування неможливе, як і перспектива заробити там суму грошей, здатну змінити ситуацію, тобто якщо циркулярна міграція є вимушеним рішенням, а не наслідком вільного вибору, є підстави говорити про «негативну циркулярність» [16, с. 100–101].

Як свідчать дослідження трудової міграції українців за кордон, її значна частина має ознаки спонтанної циркулярності: працівники-мігранти здійснюють періодичні, повторювані поїздки на заробітки на порівняно нетривалі строки. Вони характерні, передусім, для працевлаштування громадян у сусідніх державах, таких як Росія, Польща, Угорщина [16, с. 103].

Після розпаду СРСР, запровадження демократичних свобод, зокрема й свободи пересування, транскордонна мобільність населення України стрімко зростала за рахунок перетинів західного кордону. У 2013 р., тобто ще до анексії Криму та початку конфлікту на Сході України, вперше чисельність поїздок українців до Польщі перевищила кількість виїздів до Росії, яка традиційно найбільше відвідувалася громадянами України і з якою зберігався безвізовий режим. Із початком конфлікту відбулося загальне зменшення кількості поїздок за кордон, насамперед за рахунок виїздів до Росії: у 2014 р. їх було майже на третину менше, ніж у 2013 р. Водночас кількість виїздів українців до ЄС продовжувала зростати – 10,5 млн. у 2014 р., 12,5 млн. у 2015 р. [17]. 11 червня 2017 р. ЄС запровадив безвізовий режим для громадян України. Перевагами безвізового режиму скористалася 351 тис. осіб, у цілому ж український кордон у європейському напрямку перетнули 10,6 млн. громадян України [18].

Чисельність українців, які проживають на території ЄС, постійно зростає. У 2015 р. їх нараховувалося 905,2 тис. осіб. Найбільше українців проживали в Італії (238 тис.), Польщі (336 тис.), Німеччині (112 тис.), Чеській Республіці (113 тис.) та Іспанії (84 тис.) [17]. Натомість рейтинг Expat Insider наводить дані, що серед європейських країн найбільше українців проживає в сусідній Польщі – 1,2 млн осіб. Стільки ж українських емігрантів нарахували в Канаді. Ще 940 тис. проживає у США, 500 тис. – в Бразилії, 231 тис. – в Італії і 230 тис. – у Німеччині. Важливо, що в результатах дослідження не вказується, чи йдеться про мігрантів останніх років громадян України або ж до статистики входять люди, які отримали громадянство країн проживання та прибули багато років тому, або їхні нащадки, які народилися вже за кордоном [19].

Ю. Гуменюк звернув увагу, що туристична індустрія, будучи частково сфери послуг і залучаючи результати діяльності інших галузей економіки, не потребує висококваліфікованої праці, яку за специфікою виконуваної роботи

технологічно складно механізувати. Таким чином, готельний та ресторанний бізнес у країнах – ремітентах іноземної робочої сили є серед сфер-лідерів працевлаштування трудових мігрантів [20]. Утім, українці працюють в інших сферах. За даними Міжнародної організації міграції (МОМ), основними сферами зайнятості наших трудових мігрантів є будівництво (чоловіки) і праця в домашніх господарствах (жінки), а також сфера послуг та сільське господарство, на готельно-ресторанну сферу припадає менше – 10% [17].

Тривалість трудових міграцій за кордоном визначальною мірою залежить від близькості країни перебування, оскільки це пов'язано з витратами на дорогу (причому не лише коштів та часу – треба враховувати ще й психофізіологічні навантаження). На роботу до сусідніх країн (Угорщини, Польщі) трудові мігранти виїжджають на доволі короткий термін (двічі-тричі на рік). До зазначених країн на термін до трьох місяців виїжджало 78,9% та 73,1% трудових мігрантів відповідно. Водночас трудові міграції до Італії, Португалії та Іспанії мають більш тривалий характер – півроку і більше [21, с. 35].

Основним джерелом даних про трудову міграцію в Україні є два широкомасштабних обстеження домогосподарств у 2008 і 2012 рр. [22]. Відповідно до результатів ОТМ-2008, протягом 2005 – першої половини 2008 р. на роботу за кордон виїжджали 1 476,1 тис. українців. Наступне обстеження зафіксувало невелике скорочення числа мігрантів: у 2010 – першій половині 2012 р. за кордон виїжджали 1 181,6 тис. українців. ОТМ-2012 також дало змогу окремо оцінити кількість циркулярних мігрантів та постійних мігрантів (тих, хто працював за кордоном більше року); частка останніх становила 17,3% від загального числа трудових мігрантів, або 204,4 тис. осіб [22].

Основні напрямки трудової міграції українців – країни ЄС та Росія. За результатами обстеження 2012 р. в ЄС працювали або шукали роботу 51% трудових мігрантів (602,5 тис. осіб), у Росії – 43,2% (511 тис. осіб). Серед країн ЄС головними напрямками трудової міграції з України були Польща (14%), Італія (13%) і Чеська Республіка (13%) [22].

Разом із тим проведені обстеження домогосподарств дали змогу оцінити розмір постійної трудової міграції лише частково, оскільки вони охоплювали лише тих мігрантів, сім'ї яких залишилися в Україні. Трудові мігранти, які перевезли за кордон свої сім'ї, не могли потрапити в поле зору обстежень. Існує низка свідчень на користь того, що масштаб постійної трудової міграції суттєво перевищує розмір, установлений за допомогою обстежень домогосподарств. Зіставлення результатів обстеження домогосподарств та даних Євростату дає змогу припустити, що розмір постійної трудової міграції з України до ЄС є більшим, ніж

показало обстеження (за приблизними експертними оцінками, в 3–4,5 рази). З урахуванням наведених вище даних розмір трудової міграції з України (включаючи циркулярну і постійну) до країн ЄС може бути оцінений на рівні 1,5–2 млн осіб [22].

Після 2012 р. загальнонаціональних обстежень із питань трудових міграцій в Україні не проводили, тому про зміни можна дізнатися з даних соціологічних опитувань, які виконують різні установи, та експертних оцінок. Вони свідчать про певне підвищення інтенсивності зовнішніх трудових міграцій порівняно з 2012 р. [23]. За даними МОМ, у 2014–2015 рр. за кордоном перебували для здійснення трудової діяльності близько 700 тис. громадян України, з них 264 тис. є *поточними короткостроковими мігрантами*. Основні країни призначення працівників-мігрантів – Польща, РФ, Чеська Республіка та Італія. На них припадає близько 80% загальних потоків короткострокових і довгострокових трудових мігрантів з України [17].

Національний банк України констатує, що в країні в останні кілька років посилилася як внутрішня, так і зовнішня трудова міграція, що, серед інших чинників, було зумовлено військовою агресією, макроекономічною кризою і погіршенням добробуту домогосподарств, високим рівнем молодіжного безробіття; найбільше українці виїжджають на заробітки в Польщу, Росію та Італію, причому в останні роки потоки українських мігрантів у Польщу суттєво зросли, а міграція в Росію зменшилася [9].

Найактивнішу участь у зовнішніх трудових міграціях беруть мешканці Західної України. Найширший географічний спектр трудових міграцій мешканців цих регіонів пояснюється їх межуванням із багатьма європейськими кра-

їнами і високим ступенем насичення ринку праці. Загалом вихідці із західних областей становлять переважну більшість трудових мігрантів – 57,4% їх загальної кількості [24, с. 167; 25]. Лідером за кількістю трудових мігрантів є Закарпатська область. Найбільша країна-реципієнт закарпатців – Чеська Республіка. Жителі Чернівецької області працюють переважно в країнах ЄС, а Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської вибирають Польщу, Росію та Італію [22].

За даними Інституту економічних досліджень та політичних консультацій, інтенсивність трудової міграції за регіонами України є такою (рис. 11; 5 – найвища, 1 – найнижча).

Аналіз демографічної ситуації в Івано-Франківській області в 2012–2015 рр. продемонстрував, що населення області загалом збільшилося, однак природний приріст щорічно скорочувався, кількість осіб зросла внаслідок міграції населення. Це частково пов'язано із ситуацією в АР Крим, Донецькій і Луганській областях, звідки частина населення виїхала. Часто причинами зростання кількості вибулих осіб є необхідність утримувати родину або заробляння коштів для навчання дітей. Рідше за кордон їдуть для отримання коштів для відкриття бізнесу чи вкладання у матеріальні цінності. [27]. Можна припускати, що частка циркулярних трудових мігрантів у цей проміжок часу, принаймні, не зростала. Для Івано-Франківської області характерна ще одна особливість. Це висока питома вага сільського населення, нерівномірна система розселення і нижча, ніж у середньому по Україні, землезабезпеченість. Ці чинники зумовили працездатність регіону, тому сезонні міграції на сільськогосподарські роботи є звичним явищем для області.

Рис. 11.

Джерело: розроблено на основі [26]

Слід відзначити, що надійних даних щодо кількості трудових мігрантів Івано-Франківщини не виявлено. Оціночно це щонайменше 150–200 тис. осіб, що становить близько 15–20% населення Прикарпаття [28]. Дослідження GfK Ukraine, проведене у 2017 р., нарахувало 54 тис. трудових мігрантів з Івано-Франківської області [29]. Всі ці дані не містять інформації щодо розподілу заробітчан по країнах перебування.

В'їзні туристи в Івано-Франківській області. Зважаючи на результати моніторингу переміщень абонентів мобільного зв'язку та оціночні дані по циркулярних мігрантах, варто припускати, що кількість іноземних громадян РФ, Польщі та Італії, які приїхали до Івано-Франківської області в 2016 р., становить менше, ніж зафіксовано даними телекомунікаційної мобільності – відповідно, 5–7, 8–10, 3–5 тис. осіб. Занижена оцінка кількості росіян зумовлена кон'юнктурою і структурою в'їзного потоку в Україну за обставин, коли військово-політична агресія з боку Росії вплинула на суттєве скорочення кількості відвідувачів з цієї країни – від 41,7% у 2013 р. до 18,6% у 2014 р. та 11,1% у 2016 р. у загальній структурі в'їзного туристичного потоку України [10].

Аналіз сезонності країн – лідерів в'їзного туризму, які в сукупності становлять 78% усього інкамінгу в область, демонструє, що Прикарпаття популярніше взимку для росіян, білорусів, молдаван, естонців і частково німців, а влітку – для поляків, американців, німців, французів та британців. У цілому для іноземців характерні два піки сезонності під час відвідування Івано-Франківської області – липень/серпень і грудень/січень; це становить 22,80% та 21,43% відповідно від сумарної кількості прибуттів [15].

Серпень – піковий місяць інкамінгу для італійців, французів, португальців і британців,

січень та серпень – для росіян, травень – для поляків, липень – для американців, серпень і грудень – для німців, грудень – для естонців, грудень і січень – для білорусів та молдаван [15] (рис. 12, 13).

Висновки. Відсутність кореляції між туристичними потоками і доходами від туризму у статистиці в'їзного туризму, зволікання з імплементацією сателітних рахунків туризму до системи національної статистики негативно впливають на достовірність статистичної інформації про туристичні прибуття до України. Це, своєю чергою, не сприяє появі цілісної державної туристичної політики з метою застосування туризму як ресурсної галузі економіки, яка приносить додану вартість.

Наведені нами дані офіційної статистики не можуть відображати справжню картину відвідуваності Прикарпаття іноземцями у зв'язку з недосконалістю методології обчислень. Зважаючи на це, вперше в області було застосовано інноваційний підхід до визначення кількісних даних в'їзних туристських потоків за допомогою інформації мобільного оператора. Результати моніторингу переміщень показали, що Івано-Франківщину в 2016 р. відвідало майже 100 тис. абонентів іноземних мереж, лідерами в'їзного потоку є росіяни та поляки, однак можемо припускати, що у цій сукупності присутні також і циркулярні мігранти. У зв'язку із цим варто корелювати країни інкамінгу за даними доступної статистичної звітності та оціночними даними регіональних циркулярних мігрантів. Можна припустити, що іноземців найбільше приїхало на Прикарпаття з Польщі, Молдови та Білорусі, далі йдуть РФ, Естонія, ФРН, США, Італія.

Для іноземців характерні два піки сезонності під час відвідування Івано-Франківської області – липень/серпень і грудень/січень. Прикарпаття популярніше взимку для росіян, білорусів, молдаван, естонців і частково німців,

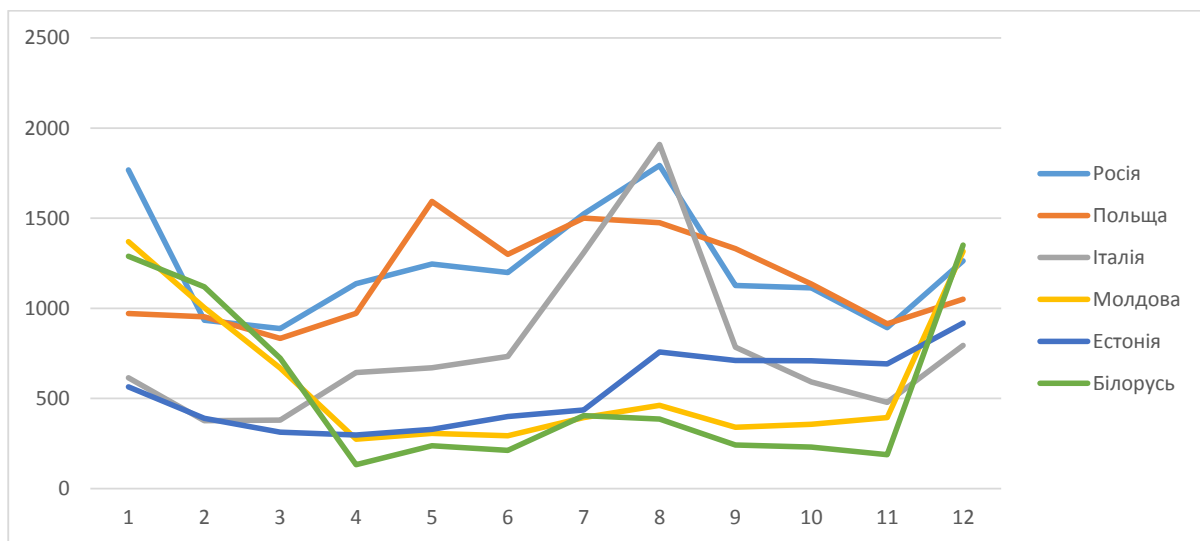

Рис. 12.

Джерело: розроблено на основі [15]

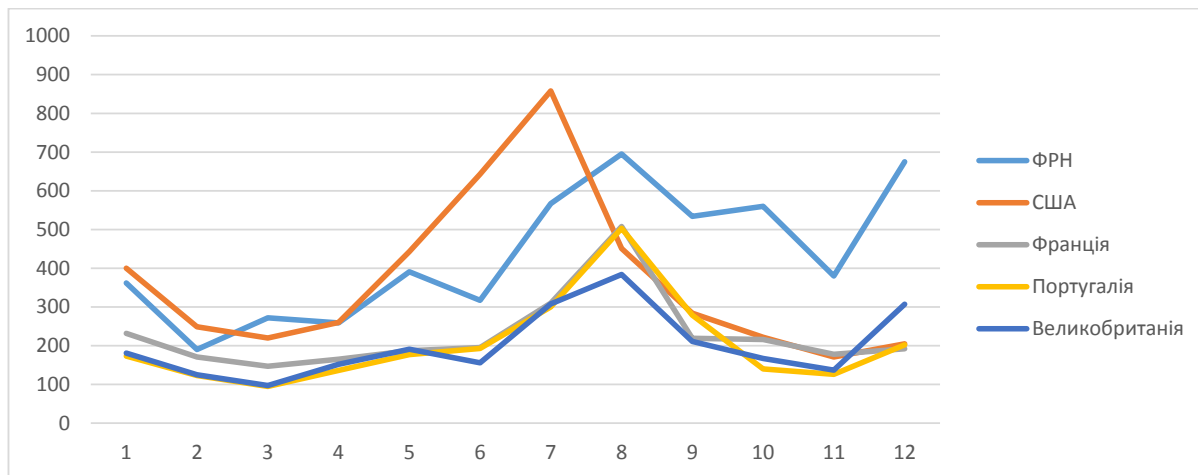

Рис. 13.

Джерело: розроблено на основі [15]

а влітку – для поляків, американців, німців, французів та британців.

Застосування інноваційного підходу до статистичного обліку в'їзних туристських потоків на основі аналізу даних переміщень абонентів мобільного зв'язку є перспективним напрямом подальших наукових досліджень за розглянутою у статті проблематикою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Пестушко В.Ю. Проблеми статистичного обліку в'їзного туризму в Україні. *Географія та туризм*. 2011. Вип. 14. С. 43–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gt_2011_14_9 (дата звернення: 18.10.2017).
2. Пестушко В.Ю. Туристичний ринок України як індикатор суспільних процесів. *Авіа-2015: матеріали Міжн. наук. – практ. конф.* (Київ, 28–29 квітня 2015 р.). URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/19654> (дата звернення: 18.10.2017).
3. Офіційний сайт The World Travel & Tourism Council. URL: <https://www.wttc.org> (дата звернення: 01.11.2017).
4. Пестушко В.Ю. Туризм як джерело доходів. *Наукові записки СумДПУ імені А. С. Макаренка. Географічні науки; гол. ред. Б.М. Нешатаєв*. 2015. Вип. 6. С. 223–228. URL: <http://er.nau.edu.ua:8080/handle/NAU/19653> (дата звернення: 18.10.2017).
5. Іван Ліптуга: Цей рік присвяtimo гастрономічному і винному туризму. URL: <https://zruchno.travel/Publications/Entry/1306?lang=ua> (дата звернення 20.01.2018).
6. Артеменко В.Б., Списак В.Т. Оцінка можливостей участі України у міжнародному туризмі. *Вісник Львівської комерційної академії. Серія економічна*. 2007. Вип. 26. С. 8–13. URL: http://tourlib.net/statti_ukr/artemenko.htm (дата звернення: 18.10.2017).
7. Офіційний сайт UNWTO. Elibrary. URL: www.e-unwto.org (дата звернення: 01.11.2017).
8. Горіна Г.О. Проблематика впровадження методології сателітних рахунків індустрії туризму. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 11. С. 380–384. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ape_2015_11_47 (дата звернення 09.02.2018).
9. Офіційний сайт Національного банку України. Інфляційний звіт. URL: <https://goo.gl/Nx37cz> (дата звернення: 02.02.2018).
10. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 09.02.2018).
11. США поставили Росію в один ряд з Суданом і Нігером за небезпеки для поїздок. URL: <https://goo.gl/b46YPP> (дата звернення 11.01.2018).
12. Суб'єкти туристичної діяльності Івано-Франківської області у 2016 році. *Статистичний бюлетень*. Івано-Франківськ, 2017. 37 с.
13. Колективні засоби розміщування Івано-Франківської області у 2016 році. *Статистичний бюлетень*. Івано-Франківськ, 2017. 75 с.
14. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства. Рейтингова оцінка за 2016 рік (презентаційні матеріали). URL: <https://goo.gl/vkjiAk> (дата звернення: 18.12.2017).
15. Дані мобільності населення. 2016 (Україна – Івано-Франківська область).
16. Малиновська О.А. Циркулярна міграція – політична мода чи перспективна модель міграційного менеджменту? *Демографія та соціальна економіка*. 2011. № 2(16). С. 95–104.
17. Міграція в Україні. Факти і цифри. 2016. URL: <https://goo.gl/1jEuJq> (дата звернення: 18.11.2017).
18. Лілія Ржеутська. Півроку «безвізу»: українці почали більше їздити до ЄС. URL: <http://www.dw.com/uk/півроку-безвізу-українці-почали-більше-їздити-до-єс/a-41710920> (дата звернення: 11.12.2017).
19. У РФ проживає 4,4 млн українських мігрантів, у Канаді та Польщі по 1,2 млн. – *Expatriate Insider*. Інтерфакс-Україна. Інформаційне агентство. URL: <http://ua.interfax.com.ua/news/general/465935.html> (дата звернення: 30.11.2017).
20. Гуменюк Ю.П. Міграція робочої сили й туризм з аспекту міжнародної компенсаторності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Економіка»*. 2012. № 37. С. 123–128.
21. Зовнішня трудова міграція населення України: Звіт. К, 2009. 119 с.
22. Безрукова Н.В., Свічкарь В.А. Міграція робочої сили з України до ЄС: аналіз особливостей та наслідків. *Бізнес Інформ*. 2016. № 2. С. 21–27. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2016_2_4 (дата звернення: 30.11.2017).
23. Позняк О.В. Оцінювання наслідків зовнішньої трудової міграції в Україні. *Демографія та соціальна економіка*. 2016.

- № 2 (27). С. 169–182. URL: <http://dse.org.ua/arhcrive/27/13.pdf> (дата звернення: 30.11.2017).
24. Ватаманюк М.М. Особливості зовнішньої трудової міграції населення в Україні в умовах кризи та виходу з неї. Науковий вісник НЛТУ України. 2011. Вип. 21.14. С. 165–171.
25. Круп'як Л.Б. Трудова міграція населення та її вплив на регіональний ринок праці. Другі регіональні та муніципальні читання: «Інституціоналізація структурної політики на регіональному рівнях»: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Тернопіль, 27–28 жовтня 2012 р.). Тернопіль: Економічна думка. URL: <https://goo.gl/edrZx> (дата звернення: 18.10.2017).
26. Кравчук К. Трудова міграція як фактор економічного зростання в Україні. Аналітична записка МЗ/2014. URL: <https://goo.gl/MtyHeH> (дата звернення: 18.10.2017).
27. Мосора Л.С. Природний і міграційний рух населення в Івано-Франківській області: причини та наслідки. Молодий вчений. 2016. № 5. С. 115–119. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/molv_2016_5_32 (дата звернення: 18.10.2017).
28. Паспорт Івано-Франківської області. Огляд енергетики, енергоефективності та відновлюваних джерел енергії Івано-Франківської області. Аналіз, висновки та рекомендації. URL: <https://goo.gl/wunQky> (дата звернення: 18.10.2017).
29. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні, 2017. URL: <https://goo.gl/5xhdnP> (дата звернення: 23.01.2018).